

821.163.3.-1.09Шопов, А.:811.163.6'255.4

Намита Субиото**АЦО ШОПОВ ВО КОНТЕКСТ НА МАКЕДОНСКО-СЛОВЕНЕЧКИТЕ
КНИЖЕВНИ И КУЛТУРНИ ВРСКИ ВО XX ВЕК И ДЕНЕС****Гостинско предавање на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“****21 октомври 2024 г.**

„Во светот не постои антологија на македонската поезија без песни на Ацо Шопов, а преведени се и некои негови цели збирки“, пишува Драги Стефанија во некрологот „Вечната починка на вечниот поет“, објавен во словенечкиот весник „*Naši razgledi*“ на 28 мај 1982 година. Како професор по македонски јазик и книжевност на Филозофскиот факултет при Универзитетот во Љубљана, Стефанија ги запознаваше своите студенти, меѓу кои бев и јас, со совршеноста и енигматичноста на поетското писмо на Шопов. Во некрологот Стефанија го нарекува Шопов вечен поет, филозофски поет, македонски Тагоре, истакнува дека збирката „Песни“ е прва македонска поетска збирка и ги набројува сите книги со словенечките преводи на неговата поезија. Во некрологот се вклучени и преводите на песните „Очи“, „Гледач во пепелта“ и „Ветрот носи убаво време“.

Истражувањето на рецепцијата на поезијата на Ацо Шопов во Словенија (Субиото, 2004) покажа дека Ацо Шопов е еден од најпреведуваните македонски литературни уметници на словенечки јазик во XX век, пред сè, во своите педесетти, шеесетти и седумдесетти години. Освен несомнениот естетски квалитет на неговото творештво, препознаен од поединечни клучни македонско-словенечки меѓукултурни посредници, причините за тоа треба да се бараат и во културната политика од тој период во рамките на заедничката држава СФРЈ, односно во т.н. меѓурепубличка соработка во областа на издавачката дејност, кога се поттикнувало и се поддржувало заемно преведување на репрезентативни автори од сите тогашни републики. Во тој период како препејувачи најчесто се јавуваат самите поети.

И Шопов бил мошне успешен книжевен преведувач, а еден од неговите први поголеми објавени книжевни препеви е, токму, поезијата на словенечкиот поет Отон Жупанчич, и тоа, прочуената поетска збирка за деца „Цицибан“ (Кочо Рацин, Скопје, 1951), којашто ја читале бројни генерации како лектира за I или II одделение според наставниот план и програма за основните училишта (Миркуловска, 2020).

Поетското творештво на Ацо Шопов во словенечката културна средина е претставено во трите антологии на македонската поезија, а во 1957 година е препеана и неговата збирка „Слеј се со тишината“. Автор на предговорот на ова издание е Фран Петрѐ, еден од првите осуммина професори на Филозофскиот факултет во Скопје, каде што работел како професор по историја на словенечката, хрватската и српската книжевност. Петрѐ е и приредувач на антологијата „Makedonska poezija“ (1948)¹, во која словенечкиот читател за првпат можел на свој јазик да се запознае со македонската поезија. Во оваа антологија, објавена во тираж од импресивни 2500 примероци, се вклучени две песни од Ацо Шопов од неговиот ран период: „Очи“ и „Истранка“, во препев на Богомил Фатур. Во поезијата на Фатур можат да се препознаат и некои симболистички и експресионистички искуства, па би можеле да речеме дека тој ја препејувал поезијата на Шопов (и) според личните афинитети на планот на поетското искуство (Novak-Porov, 2000: 263).

Девет години подоцна поезијата на Шопов во Словенија веќе е претставена и со самостојната збирка „Слеј се со тишината“, целосно препеана од Иван Минати. Тоа е, всушност, и прва збирка на македонски поет препеана на словенечки, како и прв препев на поезијата на Шопов на странски јазик. Освен препеви на сите песни од оригиналната стихозбирка, изданието на словенечки јазик вклучува и осум песни од поранешните збирки на Шопов. Петрѐ во предговорот со наслов „Makedonski pesnik“ ги истакнува песните „Истранка“ и „Јесенице“ бидејќи се однесуваат на Словенија, а главниот дел од предговорот го претставува македонскиот книжевен контекст во кој се појавува и се развива Шопов, за да го воведат

¹ Во поглавјето „Првите антологиски претставувања на македонската книжевност во Словенија“ од монографијата „Македонско-словенечки книжевно-културни релации“ Александар Спасов објавува дел од сеќавањата на Петрѐ за подготовките околу Антологијата: „На идејата за составување на антологија на македонската поезија дојдов во раната пролет на 1947 година. Се снабдив со разни изданија на македонски поети од XIX век и од современиот период. Кога видов дека ќе има материјал за цела книга, се зафатив за работа со помош на студентот Александар Спасов. За секоја од песните што ги одбрав направив речник, дословен превод и ритмичка анализа. (...) Со подготвениот материјал отидов летото во Словенија на одмор. Во разговор со поетите, кои ги имав предвид да препејуваат, морав набргу да се уверам дека тешко ќе добијам препејувачи за македонските песни“ (Спасов, 1998: 112).

словенечкиот читател во пресвртот на поетиката на Шопов, забележан во оваа збирка: „На својот сопствен пат на развој и на патот на развој на младата македонска поезија поетот дојде до сознание дека изворот на вистинската уметничка инспирација е степенуваното индивидуално доживување. Наместо големи колективни идеи и движења, во прв план излегува интимното чувство што ги открива луѓето во нивните непосредни, секојдневни односи. Првите збирки го покажуваа Шопов како борец и идеолог, а тие 34 песни ја откриваат неговата хумана страна. Со тие искажувања поетот тргнал на пат на вистинска лирика.“ (Petrè, 1957: 72).

Песната „Залажување“ од збирката „Слеј се со тишината“ од 1963 година е објавена и во 9-от број на списанието за деца „Цицибан“. Насловот на песната, содржана во збирката „Zlij se s tišino“, е преведен како „Prevara“ – измама, а во списанието „Цицибан“ (1963/64 г., бр. 9, стр. 235), со наслов „Uspavanka“ – приспивна песна, и со прекрасна илустрација на Марленка Ступица, една од најплодните словенечки сликарки и илустраторки со седумдесетинска кариера и повеќе од 100 сликовници и илустрирани книги за деца. Ова е единствениот текст на Шопов во списанието „Цицибан“, но, сепак, на тој начин во словенечката средина Шопов е претставен и како автор за деца.

Истата година кога песната „Залажување“ се појавува во „Цицибан“, излегува и втората антологија на македонската поезија на словенечки, со наслов „Sodobna makedonska poezija“ (1963), чиј составувач и автор на предговорот е Александар Спасов, а препејувач е Иван Минати. Шопов е застапен со десет песни: пет објавени претходно во „Слеј се со тишината“ и пет нови препеви на песни од збирките „Ветрот носи убаво време“ и „Небиднина“. На последната страница препејувачот на антологијата, Иван Минати, во кратка забелешка им се заблагодарува на составувачот на антологијата Спасов и на Блаже Ристовски – тогашниот (и, воопшто, првиот) лектор по македонски јазик на Филозофскиот факултет во Љубљана, кај кого Минати учел македонски: „На крајот од оваа убава, но тешка задача, бидејќи требаше повеќето песни да се препеат во што покусо време, доколку антологијата ќе претставува пресек на денешната македонска поезија, би сакал да им се заблагодарам на другарите д-р Александар Спасов, составувачот на антологијата, и на проф. Блаже Ристовски, лекторот за македонска литература при љубљанскиот Универзитет коишто пожртвувано и несебично делеа совети во врска со препевите.“ (Минати во: Спасов, 1963: 165).

Во 1976 година излегува и третата антологија на македонска поезија, со наслов „Pesmi“, составена од Георги Сталев, а во која се јавуваат тројца

препејувачи на поезијата на Ацо Шопов. Иван Минати препеа петнаесет песни (шест од нив се повторно објавени препеви од збирката „Zlij se s tišino“, две се од претходната антологија, а нови се препевите на песните од збирката „Небиднина“, меѓу кои е и насловната песна); Северин Шали е препејувач на десет песни од циклусот „Молитви на моето тело“ од збирката „Небиднина“ (првата и последната песна од циклусот се препеани од Минати); Јоже Шмит од оваа збирка ја препеа песната „Има долу една крв“, а покрај ова и три песни од збирката „Гледач во пепелта“ и една од збирката „Во сонот на црната жена“. Сите препејувачи одлично ја разбрале поетиката на Шопов и успеале соодветно да го трансформираат неговиот сублимен израз и на тој начин на словенечката публика да ѝ ја приближат поезијата на еден од најзначајните македонски поети.

Една песна на Шопов е препеана и од Цирил Злобец. Станува збор за песната „Партизанска пролет“ од збирката „Со наши раце“, што е всушност кусата верзија, односно првиот дел од поемата „Кратово“, објавена во неговата прва збирка „Песни“. Препевот е објавен во весниците „Vores“ (Љубљана, бр. 6, 1958, стр. 250) и „Delo“ (Љубљана, бр. 1, 1.1.1961, стр. 2). Според препевот и адаптација на Злобец, прочуениот композитор на хорски песни Виктор Михелчич направил и композиција за машки хор, а партитурата е објавена во зборникот „Pa da bi znal, bi vam zapel: zbrana dela“.

Во XX век, од богатиот опус на Ацо Шопов, на словенечки се препеани шеесетина песни од сите збирки, освен од сатиричната „Јус-универзум“ и од последната, „Дрво на ридот“, а се објавуваат релативно бргу по објавувањето на оригиналите.

Во јануари 1977 година Шопов се наоѓа во Љубљана, поточно во Клинички центар, на одделот за кардиологија, соба бр. 10, како што наведува новинарот Богдан Погачник, кој на 28 јануари 1977 година во дневниот весник „Delo“ објавува интервју со наслов „Pesniški sobratje“. Во него Шопов искрено и отворено зборува за својата тогашна здравствена состојба, за своите творечки планови (дека следната збирка ќе биде посветена на Штип и на детството), за МАНУ, за литературните награди и за позицијата на македонскиот поет во светот. На прашањето дали ѝ останува верен на поезијата, Шопов одговара дека секако, бидејќи е премногу стар за да се нафати на нешто друго, а на прашањето што му значи поезијата, вели дека тој речиси не знае, иако со неа се занимава веќе триесет години, но му се чини дека му ја претставува смислата на животот (Шопов во: Pogachnik, 1977). Од ова интервју и од последната антологија со песните на Шопов на словенечки помина скоро половина век.

Во Македонија 2023 година беше посветена на стогодишнината од раѓањето на Ацо Шопов. Во одбележувањето на стогодишнината се вклучи и 3-та зимска школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје, одржана во јануари, на која учествувавме и Маја Ковач, Соња Цекова Стојаноска и Јас (македонистки и преведувачки од Словенија), а нашата група за литература ја водеше Иван Антоновски, кој нè инспирира да препееме и песни од последната збирка на Шопов, „Дрво на ридот“, што до тогаш немала одглас во словенечката средина, како и неколку значајни, но дотогаш непрепеани песни од претходните збирки, а во дискусија за поетиката на Шопов се решивме да реализираме и нови препеви на неколку од веќе препеаните песни. Нашите препеви беа објавени во семинарскиот зборник „ШОПОВ на 11 јазици: зборник на преводите на семинаристите на Третата зимска школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (Скопје, 23–28 јануари 2023 година)“. Бидејќи во XX век поезијата на Ацо Шопов беше ажурно проследена и од страна на словенечката културна јавност, а од последните објави на песните од Шопов на словенечки помина скоро половина век, помислив дека би било соодветно да го одбележиме неговиот висок јубилеј со објавување на двојазичен избор од неговата поезија, со кој би потсетиле и на одличните препеви на поезијата на Ацо Шопов, чии автори се петтемина словенечки поети Богомил Фатур, Иван Минати, Цирил Злобец, Северин Шали и Јоже Шмит, а во кој би ги вклучилче и нашите најнови препеви. Така се создаде базата за репрезентативниот двојазичен избор со наслов „Златен круг на времето = Zlati krog časa“, во кој се вклучени песни од сите дванаесет збирки на Шопов според мој избор, а песните се распоредени во циклуси според сугестија на Јасмина Шопова, ќерката на Ацо Шопов. На една од изложбите по повод 50-годишнина на уметничкото творештво на Боге Димовски во салата на Македонскиот културен центар во Крањ, ме импресионираа неговите графики и помислив дека би било прекрасно да се вклучат во книгата за Шопов. Уметникот се согласи. Соуредникот и дизајнерот на книгата, Домен Димовски, направи одличен избор од богатиот 50-годишен творечки опус на Боге Димовски и умешно ги преплетете ликовните дела со песните.

Книгата „Златен круг на времето = Zlati krog časa: Izbor pesmi ob stoletnici rojstva Aca Šopova in izbor likovnih del Bogeta Dimovskega ob petdesetletnici umetniškega ustvarjanja“, објавена во септември 2024 г. во Љубљана во издание на Сојузот на македонските културни друштва во

Република Словенија (со финансиска поддршка на Јавниот фонд за културни дејности на Република Словенија и на донатори), беше претпремиерно претставена на Радио Словенија, Програма Арс во емисијата „Литературна матинеја“ на 20 декември 2023 г. (токму на роденденот на Шопов), преку разговор со преведувачките, кој го водеше Тина Козин (<https://ars.rtvsl.si/podcast/literarna-matineja/173250796/175009576>), а главната промоција на книгата беше одржана на 21 септември 2024 година, во Витешката дворана на Крижанке во Љубљана, во организација на Сојузот на МКД во Република Словенија и Амбасадата на Република Северна Македонија во Република Словенија. Настанот беше одлично посетен. Покрај членовите на македонските друштва, беа присутни и писатели, преведувачи, членови на Словенечката академија на науките и уметностите, универзитетски професори и студенти, во публиката беа забележани и Матеј Минати, син на Иван Минати (најплодниот препејувач на Шопов на словенечки) и Жига Шмит, син на Јоже Шмит (чии препеви на песни од „Небиднина“, „Гледач во пепелта“ и „Песна на црната жена“ се објавени во антологијата на современата македонска поезија со наслов „Pesmi“ во 1976 година). На 23 септември книгата се промовираше и во Друштвото на словенечките писатели, во разговорот што го водев со Иван Антоновски од Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ, којшто во Љубљана престојуваше како претставник на Фондацијата „Ацо Шопов – Поезија“ во својство на нејзин прв стипендист докторанд. Покрај посочувањето на историската димензија на значењето на творештвото на Шопов за македонската и за јужнословенската книжевна стварност, се отворија и прашања за предизвиците при препејувањето песни од Шопов, при што, во дискусијата се вклучи и Роли Грау, кој заедно со Кристина Крамер го подготви и го препеа обемниот двојазичен (македонски-англиски) избор објавен минатата година во САД, под наслов „Долго доаѓање на огнот = The Long Coming of the Fire“, Deep Vellum Publishing, 2023. Посебно изненадување на овој разговор, кое покажа колку, и преку преводот на словенечки јазик, поезијата на Шопов е инспирација и поттик за дијалогот со другите уметности, беше музичката изведба на антологиската песна „Очи“ на Шопов (во препев на Минати) од словенечкиот поет, писател, музичар и публицист Матеј Крајнц (https://www.youtube.com/watch?v=WcVXtTQKH_I&ab_channel=MatejKrajnc).

Се надевам дека најновиот двојазичен избор на поезијата на Ацо Шопов ќе има и други одгласи во словенечката средина.

Користена литература

- Жупанчич, О. 1965. *Џиџибан*, прев. Ацо Шопов, „Кочо Рацин“, Скопје.
- Миркуловска, Б. 2020. „Отон Жупначич во наставните програми во СР Македонија“, Премостувања, Академски печат, Скопје, 282–285.
- Миркуловска, Б. 2020. „Слеј се со тишинта – Zlij se s tišino“, Премостувања, Академски печат, Скопје, 319–327.
- Спасов, А. 1998. *Македонско – словенечки книжевно – културни релации*, МАНУ, Скопје.
- Субиото, Н. 2004. „Поезијата на Ацо Шопов во Словенија“, XXX Научна конференција на XXXVI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 11-13 август 2003 г.), Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 585–592.
- Субиото, Н.; Бобнар, Б. 2021. „Заедно преведување на словенечката и македонската поезија за деца“, Филолошки студии, 19(1), 128–143. <https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies/article/view/1584/1388> (пристапено на: 29.6.2023)
- Субиото, Н. 2023. „Ацо Шопов во словенечката културна средина“, Горѓиевска Ева (ур.). *Зборник на трудови „Сво години од раѓањето на Ацо Шопов“*: меѓународна научна конференција, 25-26 мај 2023. Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип, 423-435. <https://js.ugd.edu.mk/index.php/SGRAS/article/view/6291>. (пристапено на: 19.10.2024)
- Чукалиев, О. и др. (ур.). 2023. *ШОПОВ на 11 јазици: зборник на преводите на семинаристите на Трејата зимска школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје* (Скопје, 23 – 28 јануари 2023 година), Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“. https://www.ukim.edu.mk/dokumenti_m/Zbornik_Sopov_na_11_jazici.pdf (пристапено на: 29.6.2023)
- Шопов, А. 1955. *Слеј се со тишината*, Кочо Рацин, Скопје. <https://www.acosopov.com/> (пристапено на: 29.6.2023)
- Mihelčič, V. 1998. *Pa da bi znal, bi vam zapel: zbrana dela*. Ur. Marjan Ribič. Zveza kulturnih organizacij občine, Kamnik, 96–97.
- Novak Popov, I. 2000. „Sodobna makedonska poezija v slovenskih prevodih“, *Македонско-словенечки научен собир (јазичните, литературните и културните релации меѓу Македонија и Словенија, Охрид, 22-23 август 1997)*. Ур. Нада Петковска, Људмил Спасов. Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Скопје, 261–286.
- Petre, F. 1948. *Makedonska poezija*. Ljubljana.
- Petre, F. 1957. „Makedonski pesnik“, *Zlij se s tišino*, prev. Ivan Minatti, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 67–73. <https://www.acosopov.com/citalnica/vazna-je-izprememba?lang=sl> (пристапено на: 29.6.2023)
- Pogačnik, B. 1977. „Pesniški sobratje“, *Delo*, Ljubljana, 28.01.1977, 9. https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-ZBY71F18/9/index.html#zoom=z (пристапено на: 29.6.2023)

- Stalev, G. (ur.) 1976. *Pesmi*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Subiotto, N. 2024. „Сто години од раѓањето на поетот Ацо Шопов = Ob stoletnici rojstva pesnika Aca Šopova“. Šopov Aco in Dimovski Boge 2024: *Златиен круг на времето = Zlati krog časa: Izbor pesmi ob stoletnici rojstva Aca Šopova in izbor likovnih del Bogeta Dimovskega ob petdesetletnici umetniškega ustvarjanja*. Ur. Namita Subiotto. Zveza MKD v Republiki Sloveniji, Ljubljana, 8-20.
- Stefanija, D. 1982. „Večni počitek večnega pesnika“, *Naši razgledi, priloga Razgledi po domovini*, 28.05.1982, 303.
- Šopov, A. 1957. *Zlij se s tišino*, prev. Ivan Minatti, Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Šopov, A. 1961. „Partizanska pomlad“, prev. Ciril Zlobec, *Delo*, št. 1, 1.1.1961, 2: www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_doc-VTE3YC2L/2/index.html (пристапено на: 29.6.2023)
- Šopov, A. 1963. „Uspavanka“, prev. Ivan Minatti, *Ciciban*, št. 9, 235.
- Šopov, A. in Dimovski, B. 2024. *Златиен круг на времето = Zlati krog časa: Izbor pesmi ob stoletnici rojstva Aca Šopova in izbor likovnih del Bogeta Dimovskega ob petdesetletnici umetniškega ustvarjanja*, ur. Namita Subiotto, Zveza MKD v Republiki Sloveniji, Ljubljana.
- Župančič, O. 1932. *Ciciban*, Umetniška propaganda, Ljubljana, ilustr. Nikolaj Pirnat, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QHI5LTZ2> (пристапено на: 29.6.2023)
- Župančič, O. 1955. *Ciciban*, Mladinska knjiga, Ljubljana, ilustr. Nikolaj Pirnat.